

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

บทนำ

ภาพยนตร์เรื่อง ‘ร่างทรง’ เป็นภาพยนตร์สยองขวัญที่ถูกกำกับโดย “โด่ง บรรจง ปิสัญธนะกุล” และ “นาฮง-จิน” ซึ่งเนื้อหาจะเล่าถึงความเชื่อเรื่องร่างทรงในภาคอีสานเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรม และตั้งคำถามให้กับผู้ชมให้กับผู้ชมว่าร่างทรงนั้นเป็นเรื่องจริงหรือไม่ ผ่านเรื่องราวของครอบครัวหนึ่งที่ต้องสืบทอดการเป็นร่างทรง โดยนำความเชื่อที่มีอยู่จริง ๆ ในสังคมเข้ามาถ่ายทอดให้กับผู้ชมผ่านภาพยนตร์ในรูปแบบ “สารคดีเทียม” หรือ “Mockumentary” ที่จะถ่ายทอดความสมจริงให้กับผู้ชมได้มากกว่ารูปแบบอื่น ๆ

“ความเชื่อ” คือการยอมรับในจิตสำนึกของมนุษย์ที่มีต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลหรือผลร้ายต่อสังคมมนุษย์ และถึงพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ๆ จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่การที่สังคมให้การยอมรับและให้ความเคารพเรียกว่าก็เรียกว่า “ความเชื่อ” เช่นเดียวกัน (ธรัช ปุณฺณทก, 2528, น. 350) โดยความเชื่อนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และยังเกิดจากการขาดความรู้ของมนุษย์ที่มีต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น พายุร้าย พายุฟ้า และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น เทวดา ภูตผีปิศาจ ซึ่งส่งผลต่อกับชีวิตมนุษย์ ทำให้มนุษย์หาวิธีการที่จะเป็นผลดีและสร้างความสุขให้ตัวเองเพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น (ม.ป.ป., น. 118)

ร่างทรง คือ การเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณต่าง ๆ ให้เข้ามาประทับในร่างมนุษย์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นได้หลากหลาย โดยหน้าที่ของร่างทรงคือการติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกของมนุษย์กับโลกของของอำนาจเหนือธรรมชาติ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ต่างกันไป ซึ่งจากภาพยนตร์เรื่อง “ร่างทรง” ปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องร่างทรงกันมาแต่เดิมในภาคอีสาน ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นเมืองที่เข้าถึงผู้คนได้หลากหลาย และการศึกษาเรื่องความเชื่อร่างทรง ทำความเข้าใจความเชื่อ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของร่างทรงกับคนพื้นเมืองในภาคอีสาน ผู้เขียนเห็นสมควรว่าควรเจาะลึกถึงแก่นแท้ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ของร่างทรงที่ส่งผลต่อคนในสังคม โดยในการศึกษาจะเจาะลึกไปถึงความเชื่อมโยงของ “ยาบาหยัน” ที่เป็นร่างทรงกับทฤษฎีความกลัวภัย ที่จะช่วยให้เข้าใจความเชื่อเกี่ยวกับร่างทรงให้ลึกมากยิ่งขึ้น

การศึกษาความเชื่อเรื่องร่างทรงจากภาพยนตร์อาจไม่ทำให้เข้าใจถึงความเชื่อพื้นเมืองของคนในอีสานได้ทั้งหมด จึงนำกรณีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเข้าทรงและร่างทรงในเขตอำเภอเมืองในจังหวัดฉะเชิงเทรามาใช้ในการเปรียบเทียบความเข้าใจความเชื่อร่างทรงในพื้นที่ที่ต่างกันมากขึ้น ท่ามกลางความแตกต่างกันในมิติของภาพยนตร์และในมิติของด้านสังคมวิทยา ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบของร่างทรงในแต่ละพื้นที่ว่าส่งผลต่อสังคมต่างกัน

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

อย่างไร โดยใช้หนังสือเรื่อง “การเข้าทรงและร่างทรง ความเชื่อพิธีกรรม และบทบาทที่มีต่อสังคม” เขียนโดย “วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ” นำมาใช้ในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

ภาพยนตร์เรื่องร่างทรงถูกสร้างเพื่อนำเสนอความเชื่อที่อยู่ในภาคอีสาน โดยใช้วิธีการถ่ายทำแบบ “สารคดีเทียม” หรือ “Mockumentary” คือภาพยนตร์ที่สมมติการถ่ายทำเสมือนตากล้องกำลังถ่ายอยู่โดยสมจริง และการเรียนรู้วัฒนธรรมร่างทรงและนำเสนอออกมาของภาพยนตร์เรื่องนี้ เป็นการสำรวจผ่านผู้กำกับที่ไม่เชื่อเรื่องร่างทรง โดยไม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการไปตัดสินหรือพิสูจน์แต่เป็นการสำรวจคนที่เชื่อ คนที่เป็นร่างทรง พิธีกรรมของเขา รวมถึงวิถีคิดของคนที่เชื่อหรือเป็นร่างทรงซึ่งการถ่ายทอดภาพยนตร์ออกมาในแง่มุมที่ไม่เชื่อนั้นทำให้คนดูได้ค่อย ๆ เรียนรู้ความเชื่อไปมากกว่าการหาคำตอบว่าความเชื่อเรื่องร่างทรงนั้นมีจริงหรือไม่

พหุวัฒนธรรม

“พหุวัฒนธรรม” หรือ “Multicultural” คือ การรวมกลุ่มของความหลากหลายจากวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณี เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ความเชื่อ หรือสิ่งที่มีความหลากหลายมาผสมผสานกัน แต่ไม่ได้รวมกันเป็นหนึ่ง โดยการศึกษาพหุวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจและยอมรับความแตกต่างทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตบนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพและนำไปสู่ความเป็นธรรมทางสังคม

จากการที่ภาพยนตร์เรื่องร่างทรงเป็นการร่วมมือในการสร้างจากทั้งประเทศไทยและเกาหลี โดยมีโครงเรื่องมาจากผู้กำกับชาวเกาหลี “นา ฮง-จิน” มาผสมผสานและปรับเปลี่ยนผ่านคนไทย ทำให้เห็นถึงความเป็นพหุวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและเกาหลีผ่านภาพยนตร์ คือเนื้อหาในภาพยนตร์ที่ไม่ได้มีความเป็นไทยทั้งหมด แต่ยังสอดแทรกวัฒนธรรมความเป็นเกาหลี เช่น ซอมบี้ หรือ ผีดิบ ที่ปรากฏอยู่ในตอนท้ายเรื่องของภาพยนตร์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่พบเห็นไม่ได้ในวงการภาพยนตร์ไทย ทำให้รู้สึกถึงความผสมผสานระหว่างไทย-เกาหลี นอกจากนี้เกาฬียังมีความโดดเด่นเรื่องภาพยนตร์ซอมบี้ เช่น “Train to Busan” หรือ “All of us are dead” ที่สร้างชื่อเสียงให้กับภาพยนตร์ซอมบี้เกาหลีเป็นอย่างมาก

ทฤษฎีความกลัวภัย

“ทฤษฎีกำเนิดศาสนา” คือทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษามูลเหตุและกระบวนการของศาสนา โดยประกอบไปด้วย ทฤษฎีความกลัวภัย ทฤษฎีการชดเชย ทฤษฎีอาถรรพณ์วิทยา และทฤษฎีความไม่รู้ระเบียบในธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาเรื่องความเชื่อร่างทรงจะเลือกใช้ทฤษฎีความกลัวภัยมาศึกษากระบวนการเกิดของความเชื่อให้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

“ทฤษฎีความกลัวภัย” คือทฤษฎีที่ศึกษาจากความกลัวของมนุษย์ว่ามนุษย์นั้นมีความกลัวในจิตใจมาตั้งแต่กำเนิดและกลัวสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือประสบการณ์และการรับรู้ของตนเองซึ่งทำให้เกิดความกลัวเพราะมนุษย์ไม่เข้าใจในความเป็นไปหรือกฎแห่งธรรมชาติ ส่งผลให้มนุษย์แสวงหาที่พึ่งและหาสิ่งแก้ไขมาตอบสนองให้ตัวเองหายกลัว แต่การขาดความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ทำให้มนุษย์ยอมจำนน และกราบไหว้สิ่งเหล่านั้นเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจและทำให้หายกลัวจากอันตราย ความกลัวอันตรายจากภายนอกและภายในจึงเป็นบ่อเกิดศาสนา (เดียน คำดี, 2545, น. 8)

จากทฤษฎีความกลัวภัยที่อธิบายถึงความกลัวของมนุษย์นั้นทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับยาบาหยันที่เป็นร่างทรงและสะท้อนถึงความกลัวของมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติโดยร่างทรง เช่น “ยาบาหยัน” แม้จะไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว แต่เป็นเจ้าที่มาจับทรง โดยที่มีร่างทรงทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์กลัว โดยหน้าที่ของร่างทรงคือช่วยให้มนุษย์นั้นบรรเทาทุกข์ และให้มนุษย์สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพต่าง ๆ ได้ผ่านร่างทรงซึ่งก็เป็นการยอมจำนนของมนุษย์เช่นกันที่ไม่สามารถพิสูจน์สิ่งที่ยอยู่นอกเหนือการรับรู้ของตนได้ จะเห็นได้ว่าร่างทรงนั้นก็เป็นการหาคำตอบมาตอบสนองความกลัวมนุษย์ให้หายกลัว กล่าวคือ เป็นการสื่อสารกับสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือการรับรู้ได้โดยตรงให้มนุษย์หายกลัว

จุดเริ่มต้นของความเชื่อที่เกิดขึ้นกับมนุษย์นั้นมากับความไม่รู้และไม่เข้าใจของมนุษย์ การขาดความรู้ด้านวิชาการทำให้มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้และหาคำตอบให้สิ่งที่ตัวเองไม่รู้ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความกลัวภัยที่มนุษย์ต้องการหาคำตอบให้กับสิ่งที่กลัวหรือสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือประสบการณ์และการรับรู้ของตนเองทำให้เห็นว่า ความกลัว ความไม่รู้ของมนุษย์นั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิด ความเชื่อขึ้นมา และแม้ว่าความเชื่อไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลแต่ความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อความเชื่อจะสร้างความหวังให้กับชีวิตของมนุษย์เพราะเป็นการมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอีกด้วย

ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังในภาพยนตร์เรื่องร่างทรง

จากภาพยนตร์แสดงให้เห็นถึงสิ่งของที่ปรากฏในภาพยนตร์และผูกกับความเชื่อเช่น ศาลพระภูมิ ผ้าสามสี ซึ่งถือเป็นเครื่องรางของขลังที่ถูกผูกไว้เป็นเครื่องมือกับความเชื่อโดยเชื่อว่าจะปกป้องมนุษย์จากภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ให้กับความเชื่อมากขึ้นจากเดิม ซึ่งการนำสิ่งของมาเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อไม่ว่าจะเป็นของหายากหรือเห็นได้ทั่วไปนั้นทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงความเชื่อของคนในสังคมโดยชัดเจนอย่างเป็นเอกลักษณ์ เครื่องรางของขลังบางอย่างเป็นเหมือนสัญลักษณ์ตัวแทนของสิ่งที่มองไม่เห็น และเป็นเหมือนสิ่งที่จะสามารถปกป้องมนุษย์ได้ โดยเครื่องรางของขลังหรือสิ่งของใด ๆ ก็ตามทำให้สัมผัสถึงความแรงของความเชื่อนั้น ๆ ว่าสามารถทำให้คนหม่อมกเชื่อในสิ่งเดียวกัน และเห็นสิ่งของ

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

บางอย่างเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหมือนกันมากกว่าการเพียงเรื่องเล่าปรัมปราที่เป็นคติชนความเชื่อที่เล่ากันปากต่อปาก แต่ไม่สามารถรู้สึกจับต้องได้มากเท่าการมีสิ่งของมาเพิ่มความรู้สึกศรัทธาให้กับความเชื่อของมนุษย์ เพราะเครื่องรางของขลังนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้สึกสัมผัสถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้มากขึ้นอีกด้วย

พิธีกรรมในศาสนา

พิธีกรรมคือส่วนสำคัญในศาสนาและสังคมนั้น ๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้ศาสนานั้นดำรงอยู่ได้และเป็นแหล่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีในสังคมมนุษย์อีกด้วย ซึ่งเป็นผลจากความเชื่อของมนุษย์ที่มีความเชื่อและศรัทธาให้กับสิ่งที่ตัวเองเชื่อ โดยสรุปได้ว่าพิธีกรรมก็คือการกระทำที่เป็นมาจากสิ่งที่มนุษย์เชื่อและนำไปเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความศรัทธาในความเชื่อเดียวกันของมนุษย์ (ม.ป.ป., น. 127-128)

จากภาพยนตร์ สะท้อนให้ผู้ชมได้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณีของคนในพื้นที่ได้ชัดเจน ตั้งแต่พิธีเคารพบูชา ย่าบาหยัน พิธีการปักธูปกลับหัวที่เชื่อว่าจะทำให้ศพคืนชีพ อันเชิญวิญญาณเร่ร่อน หรือเป็นการสะกดวิญญาณเพื่อไม่ให้มาทำร้ายผู้ที่ปักธูป และพิธีลากไข่เพื่อถอนคุณไสยที่จะนำไปผูกตามร่างกายของคนที่คุณไสยและเมื่อตอกไข่ออกมาสีดำที่มีกลิ่นเหม็นเน่า โดยแต่ละพิธีกรรมนั้นสะท้อนกลับไปถึงความเชื่อเรื่องร่างทรงของคนในพื้นที่ที่นำความเชื่อเรื่องร่างทรงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทว่าในขณะเดียวกันจะเห็นถึงจุดเริ่มต้นของพิธีกรรมที่สะท้อนถึงการขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์และระบบสาธารณสุขของมนุษย์ เมื่อวิทยาศาสตร์ไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้มนุษย์จึงหันมาพึ่งความเชื่อไสยศาสตร์ต่าง ๆ แทน

ความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม

“ความศักดิ์สิทธิ์” คือ สิ่งที่เชื่อว่ามีอำนาจอาจบันดาลให้สำเร็จดังประสงค์ หรือความขลัง เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือวัตถุมงคล ซึ่งจากพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อของมนุษย์ ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม และพิธีกรรมนั้นยังสร้างความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาอีกด้วย โดยความศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้คือสิ่งสูงส่งที่มนุษย์รู้สึกได้ว่ามีอยู่รอบตัวเอง ดังนั้นความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมให้สามารถเชื่อได้จริง เพราะความศักดิ์สิทธิ์นั้นจะสร้างพลังอำนาจให้กับพิธีกรรม และความเชื่อของมนุษย์ทำให้ความเชื่อนั้นยังสามารถดำรงอยู่ต่อไป เพราะความศักดิ์สิทธิ์และความสูงส่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้กันโดยทั่วไป จึงยังสร้างความขลังให้กับความเชื่อมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ความศักดิ์สิทธิ์ไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้จึงเกิดความขลัง แต่หากมองกลับไปว่าสิ่งที่สร้างความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเองนั้นก็คือมนุษย์ โดยนักสังคมวิทยา “เอมิล ดุร์ไคม์” ก็ได้เสนอว่า “สังคมคือที่มาของความศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งสังคมก็

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

กันสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ต่างหาก ไม่ให้ปะปนกับสิ่งอื่นในสังคม อนึ่ง สังคมทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้พบเจอได้โดยคนธรรมดา โดยทั่วไป ส่งผลให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีความเข้าถึงยากมากขึ้น จึงสามารถมองได้ว่าความสูงส่งและความศักดิ์สิทธิ์นั้นมาจากสังคมมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ทำให้ความเชื่อแข็งแกร่งและคงอยู่ได้

เมื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่จับต้องยากสำหรับสังคมมนุษย์ทำให้ปฏิกิริยาของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นต่างกันออกไป ประการแรก คือความน่าดึงดูดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้คนเข้าหาเพราะเป็นสิ่งที่เชื่อว่ามีพลังอำนาจในการบันดาลบางอย่างมาให้ ในขณะที่ความศักดิ์สิทธิ์เองก็สร้างความรู้สึกลัวให้กับมนุษย์ เพราะเห็นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจที่มนุษย์ไม่สามารถทำได้ จึงทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงถือว่าเป็นเครื่องมือของพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นปฏิกิริยาของคนในสังคมต่อความเชื่อได้อย่างชัดเจน โดยผู้เขียนมองว่าความเชื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ได้อย่างแข็งแกร่งอยู่แล้ว แต่หากเพิ่มองค์ประกอบของความศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในความเชื่อ จะส่งผลให้ความเชื่อนั้น ๆ มีความสูงส่งและจับต้องยากขึ้นมากกว่าเดิม แต่ก็ทำให้มนุษย์สนใจเช่นกัน การมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่ได้ทำให้ความเชื่อแข็งแกร่งน้อยลงแต่กลับมากขึ้นอีกด้วยซ้ำเพราะมนุษย์นั้นเกิดความต้องการสัมผัสกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าการหลีกเลี่ยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์

มุมมองชนบทเมือง และการศึกษาที่ส่งผลต่อความเชื่อ

ภาคอีสานถือเป็นพื้นที่ชนบทที่มีความเป็นพื้นเมืองและวัฒนธรรมที่ต่างไปจากสังคมเมืองซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อต่าง ๆ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการศึกษาที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาหรือระบบสาธารณสุขได้อย่างเต็มที่ จึงทำให้ความเชื่อเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์หาวิธีการแก้ไขความเข้าใจให้กับตัวเองเพื่อให้เข้าใจหรือให้หายกลัวต่อสิ่งที่อยู่นอกประสบการณ์ของตนเองผ่านความเชื่อ การเชื่อว่าสิ่งที่มีอำนาจและอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติจะช่วยให้มนุษย์พ้นจากภัยอันตราย หรือการเชื่อว่าร่างทรงนั้นสามารถติดต่อกับโลกที่มนุษย์สัมผัสไม่ได้ สามารถเห็นได้ว่าถิ่นที่อยู่อาศัยนั้นมีผลต่อความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยปัจจัยของสภาพแวดล้อม สังคม ซึ่งยังทำให้คนมีความเชื่อไปในทิศทางเดียวกันอีกด้วย แต่จะเห็นได้ว่า คนบางกลุ่มในปัจจุบันไม่ได้เชื่อและศรัทธาในร่างทรงมากนัก เพราะยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันการศึกษาได้เข้าถึงชนบทมากขึ้น ทำให้ความคิดของคนบางกลุ่มได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ปลูกฝังกันมานานเป็นรุ่นต่อรุ่นทำให้ความเชื่อผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคม

เหตุผลที่ประชาชนให้ความสนใจร่างทรง

ความกลัวเป็นสิ่งที่มนุษย์ตอบสนองออกมาจากความรู้สึก การขาดความเข้าใจก่อให้เกิดความหวาดหวั่นถึงความไม่ปลอดภัยในชีวิต นำไปสู่การคิดหาทางออก เพื่อแก้ไขปัญหาความกลัว (ม.ป.ป., น. 13) การที่ประชาชนให้

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

ความสนใจร่างทรงก็มีสาเหตุมาจากความกลัวเช่นกัน คือความกลัวทางกาย เช่น กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย กลัวอุบัติเหตุ กลัวความยากจน หรือกลัวในสิ่งที่ไม่รู้ เป็นต้น และนอกจากนี้ก็ยังสอดคล้องกับความต้องการทางสังคมของมนุษย์ คือมนุษย์มีความต้องการทางกาย เช่น ต้องการความสุขความเจริญในชีวิต ต้องการชื่อเสียงเงินทอง เป็นต้น โดยร่างทรงก็จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาที่จะส่งผลดีต่อผู้มารับบริการ ตลอดจนบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ หรือทำนายทายทัก (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 27) ส่งผลให้ประชาชนเกิดความสนใจในร่างทรง กล่าวโดยสรุปคือ ร่างทรงคือที่พึ่งทางจิตใจของผู้รับบริการ คล้ายกับการเข้าวัดเพื่อทำบุญตักบาตรของชาวพุทธ หรือการสวดวิงวอนพระเจ้าของชาวคริสต์

เมื่อเปรียบเทียบกับ “ป้านิม” ร่างทรงของ “ย่าบาหยัน” พบว่ามีความสอดคล้องกันอย่างเห็นได้ชัด เนื้อหาภายในภาพยนตร์ระบุว่าชาวบ้านแถบภาคอีสานจะมีการจัดพิธีทุกปี ซึ่งในภาพยนตร์ไม่ได้ระบุว่าเป็นพิธีใดหรือจัดในช่วงใด แต่สังเกตได้ว่าจะมีการจัดรูปเทียนเพื่อสักการะบูชาย่าบาหยัน และสอบถามร่างทรงว่าในปีนั้นหมู่บ้านจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เป็นเพราะชาวบ้านไม่สามารถทราบล่วงหน้าได้ว่าพวกเขาจะต้องพบเจอกับสิ่งใดบ้างในอนาคต เช่น อาจประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เจ็บป่วย ยากจน หรือเสียชีวิต เป็นต้น เมื่อร่างทรงได้ทำนายก็จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกสบายใจ และสามารถเตรียมพร้อมรับมือกับสิ่งต่าง ๆ ล่วงหน้าได้ นอกจากนี้ป้านิมยังระบุว่า เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยจากสิ่งที่ไม่เห็นก็จะมารักษากับป้านิม บางส่วนก็มาขอพรบนบาน และแก้บนกับเธอ ป้านิมจึงได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านในบริเวณนั้นมาก เพราะถือว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน

ความเชื่อของร่างทรงที่มีต่อการทรงเจ้า

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533, น. 34-35) ระบุว่า ร่างทรงและผู้ที่ศรัทธาในร่างทรงเชื่อว่าสาเหตุที่เจ้ามาจับทรงมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรกมาจากความโกลาหลของโลก เช่น จากภัยพิบัติ หรือสงคราม ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าที่ต้องช่วยเหลือมนุษย์ ประการที่สองเกิดจากการที่เจ้ามีความผูกพันกับร่างทรงในอดีตชาติ จึงทำให้เจ้าตามมากับร่างทรง ประการที่สามเกิดจากการที่มีการตัดไม้ทำลายป่ามาก เจ้าที่เคยสิงสถิตตามต้นไม้ใหญ่จึงไม่มีที่อยู่อาศัย จึงจำเป็นต้องมาจับทรงในร่างมนุษย์ และประการสุดท้ายมาจากความเสื่อมของศาสนาพุทธ และศีลธรรม ทำให้เจ้าต้องมาช่วยจรรโลงศาสนา และช่วยให้มนุษย์อยู่ในศีลธรรม แต่ผู้เขียนมองว่าร่างทรงมีที่มาจากศาสนา¹ ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของกลุ่มชาวไทย เป็นการผสมผสานความเชื่อเข้าด้วยกัน ไม่ได้เกิดจากความเสื่อมของศาสนาพุทธแต่อย่างใด นอกจากนี้ความเชื่อของร่างทรงก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก

¹ ศาสนาดั้งเดิมของกลุ่มชาวไทย โดยมีประเพณีคล้ายคลึงกันระหว่างคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ไทในประเทศหลายประเทศ ในทางปฏิบัติ มีความเชื่อว่าผีเป็นเทพารักษ์สิ่งปลูกสร้างหรือพื้นที่ของสถานที่ สิ่งหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผียังเป็นวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณอื่นที่ปกป้องผู้คน และยังมีวิญญาณมุ่งร้ายอีกด้วย (ม.ป.ป., สื่อออนไลน์)

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

คือกลุ่มที่เลื่อมใสมาก ร่างทรงกลุ่มนี้จะมีการเคารพบูชาเจ้าอยู่เป็นประจำ กลุ่มที่สองคือกลุ่มร่างทรงที่เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง คือเลื่อมใสอย่างพอประมาณ เมื่อใดที่เชื่อก็จะสนับสนุนพอประมาณ แต่หากไม่เชื่อก็จะวางเฉยไม่มีท่าทีต่อต้านหรือคัดค้าน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 28-29)

สาเหตุที่ร่างทรงยอมรับการเข้าทรงมีที่มาจากอาการเจ็บป่วยที่รักษาไม่หายในทางวิทยาศาสตร์แล้วไม่หาย แต่เมื่อยอมรับเป็นร่างทรงทำให้อาการเจ็บป่วยทุเลาลง หรือหายขาดในบางกรณี (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 36) เช่นเดียวกับบ้านิม ที่มีการสืบทอดร่างทรงกันทางสายเลือดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เนื้อหาภายในภาพยนตร์เล่าว่าบ้านิมไม่ได้ต้องการเป็นร่างทรง แต่ด้วยอาการเจ็บป่วยที่รักษาไม่หายจึงจำใจยอมรับการเข้าทรง และเมื่อเข้าทรงแล้วก็หายขาดและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในช่วงต้นถึงกลางเรื่องบ้านิมค่อนข้างเอนเอียงไปทางร่างทรงกลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มที่เลื่อมใสมาก แต่ในตอนท้ายของภาพยนตร์บ้านิมก็ได้กล่าวว่าตนเองไม่แน่ใจว่าแท้จริงแล้ว ย่าบาหยันมีตัวตนจริง ๆ หรือไม่ ทำให้สามารถจัดบ้านิมเข้ากับร่างทรงกลุ่มที่สอง ซึ่งก็คือกลุ่มที่เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง

ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการทรงเจ้า

ความเชื่อของประชาชนในสังคมที่มีต่อร่างทรง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มที่เลื่อมใสอย่างมาก ซึ่งในภาพยนตร์ก็คือชาวบ้านที่มารับบริการจากบ้านิม กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มที่เลื่อมใสในระดับกลาง ๆ ในภาพยนตร์ก็คือ “บ้าน้อย” พี่สาวของบ้านิม และกลุ่มสุดท้ายได้แก่ ประชาชนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยและต่อต้านการเข้าทรง ภาพแทนคนกลุ่มนี้ในภาพยนตร์ก็คือ “มิ่ง” ลูกสาวของบ้าน้อย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 29-30)

ในกรณีของบ้าน้อย บ้าน้อยเคยใกล้ชิดกับย่าบาหยัน เนื่องจากเคยมีอาการ “ไข้มืองค์” ซึ่งเป็นอาการที่แสดงว่าย่าบาหยันกำลังจะจับทรง โดยลักษณะอาการคือ ปวดศีรษะ และมีประจำเดือนติดต่อกันถึง 5 เดือน แต่ก็ปฏิเสธการรับทรงและย้ายไปนับถือศาสนาคริสต์แทน ทว่าบ้าน้อยก็ไม่แน่ใจว่าย่าบาหยันมีจริงหรือไม่ ส่วนในกรณีของมิ่ง ในบทสัมภาษณ์ช่วงต้นเรื่อง ทำให้เราทราบว่ามิ่งไม่เชื่อเรื่องร่างทรง อีกทั้งยังมองว่าเป็นสิ่งที่ไร้สาระ ทำให้ในภาพยนตร์เรื่องนี้คือการสอดแทรกความคิดมุมมองของคนที่เป็นภาพแทนในแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ ก็อาจเกี่ยวกับช่วงวัยที่แตกต่างกัน เพราะพบว่ากลุ่มคนที่ไม่เชื่อในร่างทรง ส่วนใหญ่มักมีอายุอยู่ที่ 20-35 ปี ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ที่เลื่อมใสมีอายุ 46 ปีขึ้นไป (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 31)

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

“โด่ง บรรจง” ผู้กำกับภาพยนตร์เรื่อง “ร่างทรง” ได้ให้สัมภาษณ์ในแอปพลิเคชันยูทูบผ่านช่อง “URBAN CREATURE” (พัฒนา คำชาย, 2564, สื่อออนไลน์) ในบทสัมภาษณ์ระบุว่าคุณโด่งไม่เชื่อว่าร่างทรงมีอยู่จริง แต่ก็ไม่ได้กำกับภาพยนตร์ให้ผู้ชมจับผิดความจริงเท็จของร่างทรง ความต้องการของคุณโด่งคือต้องการให้ผู้ชมถกเถียงและการตั้งคำถามว่าจริงหรือเท็จโดยตัวของผู้ชมเอง ดังนั้น ผู้เขียนมองว่าแม้คุณโด่งจะไม่ได้เชื่อในเรื่องร่างทรง แต่จากการหาข้อมูลเกี่ยวกับร่างทรงของคุณโด่งและการเขียนบทไม่ได้ทำให้มุมมองความคิดของคุณโด่งส่งผลให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกชักจูงไปในทางใดทางหนึ่งว่าจริงหรือเท็จกันแน่

ขั้นตอนการเป็นร่างทรง

ขั้นตอนการเป็นร่างทรงสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ในระยะแรกเรียกว่า “ขั้นเริ่มจับทรง” ในขั้นนี้ผู้ถูกเลือกจะมีอาการเจ็บป่วย หรือที่เรียกว่าไข้มีองค์ ในระยะนี้จะสิ้นสุดเมื่อเจ้าเริ่มเข้ามาสิงในร่างของร่างทรง ในขั้นต่อมาจะเรียกว่า “ขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ” ในระยะนี้ผู้ที่เป็ร่างทรงจะมีอาการคล้ายกับคนวิกลจริต และกระทำการที่ผิดไปจากปกติชน เช่นในกรณีของมิ่ง มีอาการคล้ายกับเด็ก และมีอารมณ์ที่รุนแรงขึ้น ในขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อจะสิ้นสุดลงเมื่อร่างทรงยอมรับการเป็นร่างทรง ในขั้นสุดท้าย “ขั้นเป็นร่างทรงที่สมบูรณ์” เป็นขั้นตอนที่ร่างทรงได้ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ มาแล้ว เช่น การครอบครู หรือการตั้งหิ้งเจ้าแล้ว (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533, น. 37-38) ซึ่งคาดว่าในภาพยนตร์เรื่องร่างทรงจะสิ้นสุดระยะสุดท้ายเมื่อเข้า “พิธีรับขันธ”

ภิกษุณี สุทัตสนา เล่าถึงพิธีรับขันธไว้ดังนี้ “การรับขันธ คือ การเปิดประตูให้เทพองค์นั้นๆ เข้ามาสู่ตัวเรา เพื่อใช้กายของเราปฏิบัติภารกิจ เหมือนเป็น Messenger ประจำตัวท่าน โดยวิธีการก็คือเอาเศียรของเทพองค์นั้นๆ มาครอบที่ศีรษะแล้วบริกรรมคาถา โดยผู้มีบุญญาธิการในทางเดียวกัน หรือเรียกง่าย ๆ ว่า รุ่นพี่ หรือวงการรับขันธนั่นเอง” (ฉันทากับดวง, 2565, สื่อออนไลน์)

วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ร่างทรงในจังหวัดฉะเชิงเทรา และความสอดคล้องกับ “ป่านิม” ร่างทรงในมิติของภาพยนตร์ พบว่าภาพยนตร์กับความจริงมีจุดร่วมที่เหมือนกันค่อนข้างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะการหาข้อมูลที่ละเอียดลงลึกของ โด่ง บรรจง และทีมงานร่างทรง ตัวอย่างจุดร่วมที่ได้กล่าวไปในบทความข้างต้น เช่น เหตุผลที่ประชาชนในความสนใจร่างทรง ความเชื่อของประชาชนเกี่ยวกับการทรงเจ้า หรือแม้แต่วิธีการเป็นร่างทรง ก็มีความสอดคล้องกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวโดยสรุปคือ ร่างทรงในภาพยนตร์มีเค้าโครงที่คล้ายกับร่างทรงในชีวิตจริงมาก

หลังจากได้ศึกษาเรื่องดังกล่าว ส่งผลให้ผู้เขียนเกิดความเข้าใจและเคารพในความแตกต่างหลากหลายของความเชื่อและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ โด่ง บรรจง แม้ว่าจะไม่ได้เลื่อมใสในร่างทรงแต่ก็เข้าใจ และไม่ตัดสินว่าเป็น

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

สิ่งที่ไร้สาระ อนึ่ง คุณค่าของร่างทรงที่ถ่ายทอดออกมาในภาพยนตร์ทำให้เกิดการถกเถียงในสังคมเป็นวงกว้าง ซึ่งในทัศนะของผู้เขียนมองว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยให้คนในสังคมได้กลับมาทบทวนมุมมองของตนเองอีกครั้งเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ที่จะช่วยให้สังคมเกิดการขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

รายการอ้างอิง

- Piyada. (2564). ถอดรหัสหนัง “ร่างทรง” ผ่านพิธีกรรมความเชื่อสุดหลอน. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : <https://topsi.bmovie.com/movie-the-medium/>
- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. 2557. *พหุวัฒนธรรม*. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://d.dailynews.co.th/article/236022/>
- ฉันทากับดวง. (2565). ‘รับขันธ’ คือ? หมอปลายเดือนแล้วนะ ถ้าไม่รู้จัก ระวังเป็นบ้า! [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/horoscope/belief/2376146>
- เดือน คำดี. (2545). *ศาสนศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2565). ร่างทรง: มานุษยวิทยาของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ *Anthropology and Spirit Mediumship*. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/316>
- บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://km-ir.arts.tu.ac.th/files/original/8ecd5a2c02ee0ea6c392aa2ace0b7b7cbd81deb5.pdf>
- บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <http://dcms.lib.nu.ac.th/dcms/TDC2557/081/chapter2.pdf>
- บทที่ 8 ความเชื่อ (Beliefs) พิธีกรรม (Rituals) คาถาอาคม (Magic) ภาษา (Language) และคติชาวบ้าน (Folklore). (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <http://www.udru.ac.th/oldsite/attachments/elearning/02/13.pdf>
- พัฒนา คำชาย. (2564). ความเชื่อและความไม่เชื่อของโด้ง บรรจง ใน ‘ร่างทรง’ หนังสือที่ขายตัวในเกาหลีหมดภายใน 26 วินาที. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://themomentum.co/theframe-banjong-pisanthanakun/>
- วาดฝัน คุณาวงศ์. (2564). สัมภาษณ์ โด้ง-บรรจง ผู้กำกับที่ไม่เชื่อเรื่อง ‘ร่างทรง’ และการทำภาพยนตร์ที่แหกกฎหนังที่คุ้นเคย. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/rang-zong/>
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ และ นิการวรรณ วิรัชนิการวรรณ. (2533). *การเข้าทรงและร่างทรง ความเชื่อพิธีกรรม และ บทบาทที่มีต่อสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์.

ร่างทรง (The Medium) กับเส้นกั้นระหว่างภาพยนตร์และความเป็นจริง

ศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงสุริยา รัตนกุล. (2549). *พิธีกรรมในศาสนา*. นนทบุรี : วิทยาลัยศาสนศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล.

วรนิติ หิรัญพงศ์. (2565). ‘เสียดอก’ พิธีตอกไข่ถอนของจากเรื่อง ‘ร่างทรง’. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :
<https://thestandard.co/superstitious-ritual-from-the-medium/>

ศาสนาผี. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://artsandculture.google.com/entity/m047rxx8?hl=th>